

Explanation Of The Concept Of "Loith" In English And Uzbekistan

Ingliz Va O'zbek Tillarida "Sadoqat" Konseptasferasini Talqini

**Sattorova Nafisa
Isomidinova**

Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika instituti o'qituvchisi
fine_2014@mail.ru

ABSTRACT

This article presents an analysis of the lexical units that form the concept of "loyalty" in English and Uzbek. The article also provides a comparative analysis of the concept sphere of "loyalty" in both languages.

Keywords:

concept, conceptasphere, loyalty, fidelity, friendship, loyalty, sincerity, betrayal, disloyalty, culture, fidelity, faithfulness

KIRISH

Dastlab "konseptosfera" atamasiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, konseptosfera (lotincha conceptus – tushuncha, fikr va yunoncha sphaira – shar) – bu milliy tilning butun kontseptual makoni bo'lib, unda milliy madaniyat aks etadi. U til egalarining ijtimoiy ongida mavjud bo'lgan barcha tushunchalar, bilimlar, g'oyalar va tasavvurlar yig'indisini o'z ichiga oladi. Boshqacha aytganda, bu til orqali ifodalangan va shakllangan butun dunyo tasviridir. Konseptosfera har bir xalqning o'ziga xos dunyoqarashini, uning qadriyatlar tizimini, milliy mentalitetini aks ettiruvchi murakkab va dinamik tuzilmadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Konseptosfera termini tilshunoslikka rus olimi Dmitriy Sergeevich Lixachev tomonidan kiritilgan. U bu tushunchani til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini, ayniqsa, tilning milliy madaniyatni aks ettirishdagi rolini tushuntirish uchun ishlatgan. Lixachev konseptosferani nafaqat alohida tushunchalar

majmui, balki ular orasidagi murakkab aloqalarni o'z ichiga olgan tizim sifatida ko'rgan. Sadoqat konseptosferasi – bu til va madaniyatda "sadoqat" tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan barcha ma'nolar, obrazlar, assotsiatsiyalar, qadriyatlar va e'tiqodlar majmuidir. Sadoqat har bir jamiyat va madaniyatda o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi va turlicha talqin qilinadi.

NATIJALAR

"Sadoqat" arabcha "s-d-q" so'zidan olingan bo'lib, bu ildiz haqiqat, samimiyat va qo'llab-quvvatlashning asosiy semantik maydonini o'z ichiga oladi. Ushbu asosiy ma'nolarning kengayishini ko'rsatish uchun ildizning turli hosila shakllariga nazar tashlasak: : Sidq (haqiqat, rostgo'ylik), Sodiq (haqiqatgo'y, samimiy), Sodiqa (ayol shakli) va Sadaqa (xayr-ehson, sadaqa). "Sadoqat" ot shakli vafo, ishonch yoki fidoyilikning mavhum sifatini anglatadi, bu shaxslarga, guruhlariga, prinsiplarga yoki ideallarga nisbatan qo'llanilishi mumkin.

O'zbek tilshunosligida "Sadoqat: konsepti keng qamrovli bo'lib qadriyat sifatida qaraladi va "vafodor, sodiq, chin samimiy do'st, ishonish, suyanish mumkin bo'lgan yaqin inson deb ta'riflanadi.

Sadoqat konseptosferasining tahlili quyidagi jihatlarini o'z ichiga oladi:

Leksik-semantik maydon:

Sadoqat- do'stlik, birdamlik, samimiylik, chin qalbdan berilganlik, sodiqlik, vafodorlik, Gulnor chuqur sadoqat ifoda etgan ko'zlari bilan yigitga qaradi (Oybek, Tanlangan asarlar)
Sinonimlar: Vafo, sodiqlik, vafodorlik, ixlos, qat'iyat, doimiylik.

Sadoqatli-chin qalbdan berilgan, sodiq, vafodor Amrzdodam, agar bu mard sadoqatli qulingiz bo'lganda, yomon ovoza tarqatgan navkarni qo'lidan tutib, dorug'aga topshirmasmidi? (P.Qodirov, Yulduzli tunlar)

Do'stlik- Do'st maqomida bo'lishlik, yaqinlik, oshnalik ahlik, mehribonlik

Do'stlik sinovda chiniqar (maqol)

Birdamlik- hamjihatlik, yakdillik, hamnafaslik
Mustaqil O'zbekiston xalqlari birdamligi – ulug' qudratli kuch (gazetadan)

Samimiylik- samimiy munosabatda bo'lishlik
Boylik bor joyda samimiylik o'rnini sohtalik egallaydi (F. Musajonov, Himmat)

Sodiqlik- sadoqatli bo'lish, sidqidillik, vafodorlik, sadoqat

Sodiqlik ko'rsatmoq

Sidqidillik – sadoqatlilik, chin sadoqat, samimiyatlik,

U buyurgan ishni sidqidillik bilan tez va aniq o'taydi (Shuhrat, Shinilli yillar)

Vafodorlik –vafodor kishilarga xos hatti-harakat, vafodoriga xos xususiyat

Mendan qolsin elga yaxshi ot: vafodorlik va mardonalik (T. To'la)

Antonimlar: Xiyonat, befoyda, bevafochilik, sotqinlik.

Qardosh so'zlar: Do'stlik, sevgi, ishonch, burch, majburiyat.

Frazemalar va iboralar: "Sadoqat timsoli", "so'zida turmoq", "vafodor do'st", "jonfido" kabi iboralar sadoqatning turli jihatlarini aks ettiradi.

Ahdga vafodor bo'lmoq: Va'daga, shartga sodiq qolmoq.

Misol: U har doim o'z ahdiga vafodor bo'lgan.

So'zida turmoq: Va'dasini bajarmog'i, aytgan gapida qat'iy turmoq.

Misol: Do'stlarim har doim so'zida turadi.

Qasamiga sodiq qolmoq: Qasamyodga sodiq bo'lmoq, va'dasini bajarmog'i.

Misol: U o'z qasamiga sodiq qoldi.

Dildan sadoqatli bo'lmoq: Chin qalbdan sodiq bo'lmoq. Misol: U o'z vataniga dildan sadoqatli edi.

Jon fido qilmoq: O'z jonini qurbon qilmoq.

Misol: Vatan himoyasi uchun jon fido qilishga tayyor bo'lmoq.

Bel bog'lamoq: Biror ishga jiddiy kirishmoq, astoydil harakat qilmoq.

Misol: U do'stining yordami uchun bel bog'ladi.

Qo'l berib ko'tarmoq: Yordam bermok, madad ko'rsatmoq.

Misol: Do'stlar bir-birining qo'lini berib ko'taradi.

Yelka tutmoq: Yordam bermok, madad ko'rsatmoq.

Misol: U har doim do'stlariga yelka tutadi.

Ingliz tilidagi "loyalty" (sadoqat) konseptining kelib chiqishi va rivojlanishi chuqur tarixiy va lingvistik ildizlarga ega. Bu tushuncha fransuz tilidan o'zlashgan bo'lib, o'rta asrlarda feodalizm va ritsarlik davrida shakllangan ijtimoiy munosabatlarni aks ettiradi. "Loyalty" so'zi eski fransuzcha "loialté" (zamonaviy fransuzcha "loyauté") so'zidan kelib chiqqan. "Loialté" esa o'z navbatida "loi" (qonun) so'zidan olingan bo'lib, lotincha "legalis" ("qonuniy" degan ma'noni anglatuvchi lex so'zidan) ga borib taqaladi.

Dastlabki ma'nolarda "loyalty" qonunlarga, rasmiy shartnomalarga va jamiyat qoidalariga rioya qilishni anglatgan. Bu tushuncha asosan huquqiy va ijtimoiy kontekstda ishlatilgan.

Tarixiy rivojlanishi va ma'no kengayishi

Feodalizm davri (O'rta asrlar)da "loyalty" tushunchasi senyorga (lordga) va qirolga bo'lgan sadoqat bilan chambarchas bog'liq edi. Vassallar o'z lordlariga harbiy xizmat, moddiy yordam va doimiy hurmat evaziga yer va himoya olishgan. Bu "sadoqat" oddiygina tuyg'u emas, balki aniq huquqiy va ijtimoiy majburiyat edi.

Ritsarlik kodeksi: Ritsarlik madaniyatida "loyalty" faxr, sharaf va matonat bilan birga eng muhim fazilatlaridan biri hisoblangan. Ritsar o'z

lordiga, qiroliga va hatto o'z muhabbatiga sadoqatli bo'lishga qasamyod qilgan. Bu davrda "loyalty" ko'pincha qon to'kish va fidoyilikni talab qilgan.

Feodal tuzumning yemirilishi bilan "loyalty" tushunchasi endi nafaqat hukmdorga, balki davlatga, millatga va mamlakatga bo'lgan sadoqat (patriotizm) ma'nosini ham o'ziga singdirdi. Fuqarolik tushunchasining rivojlanishi bilan har bir fuqaroning o'z davlatiga bo'lgan burchi va sadoqati muhim ahamiyat kasb etdi.

Shaxsiy munosabatlar: Vaqt o'tishi bilan "loyalty" ning ma'nosi yanada kengayib, shaxsiy munosabatlarga ham tarqaldi. Oilaga, do'stlarga, hamkorlarga va hatto tashkilotga bo'lgan sadoqat tushunchasi paydo bo'ldi. Bu yerda sadoqat hissiy bog'liqlik, ishonch, qo'llab-quvvatlash va o'zaro hurmatni anglatadi.

Bugungi kunda "loyalty" biznesda mijozlarga sadoqat (customer loyalty), ishchilarga sadoqat (employee loyalty) kabi terminlarda keng qo'llaniladi. Bu yerda sadoqat brendga, kompaniyaga yoki mahsulotga doimiy afzal ko'rish va qayta-qayta foydalanish orqali namoyon bo'ladi.

Shuningdek, u hali ham shaxsiy va ijtimoiy munosabatlarda ishonchlilik, vafo va o'zgarishsizlikni ifodalovchi muhim tushuncha bo'lib qolmoqda.

"Loyalty" konsepti ingliz tilida o'zining kelib chiqishi va rivojlanishi davomida qonuniy majburiyatdan boshlab, feodal munosabatlardagi sadoqatgacha, so'ngra millat va davlatga bo'lgan hurmatga, nihoyat, shaxsiy va biznes munosabatlaridagi ishonch va bog'liqlikka qadar keng ma'nolar kasb etgan. Bu uning chuqur tarixiy ildizlarga ega bo'lgan va jamiyat rivoji bilan birga o'zgargan dinamik tushuncha ekanligini ko'rsatadi.

Loyalty: Faithfulness or devotion to a person, cause, or country. It implies a strong feeling of support or allegiance.

Synonyms

Allegiance: This term often refers to loyalty owed to a sovereign, government, or cause. It's more formal and implies a sense of duty or obligation.

Example: "Citizens swear allegiance to their nation."

Devotion: This word suggests a strong emotional attachment and dedication. It often implies a selfless or passionate commitment.

Example: "Her devotion to her children was unwavering."

Fidelity: This term emphasizes faithfulness to promises, obligations, or duties. It often relates to marital faithfulness or adherence to principles.

Example: "He valued fidelity in his business dealings."

Faithfulness: This is a general term for being true to someone or something. It can encompass loyalty, reliability, and trustworthiness.

Example: "The dog's faithfulness to its owner was touching."

Commitment: This implies a dedication to a cause, person, or organization. It suggests a willingness to invest time and effort.

Example: "His commitment to the project was evident."

Constancy: This highlights the quality of being unchanging or faithful over time. It suggests reliability and steadfastness.

Example: "Her constancy in friendship was admirable."

Steadfastness: This describes firm and unwavering loyalty, especially in the face of adversity. It suggests resilience and determination.

Example: "His steadfastness in his beliefs was inspiring."

Adherence: This word emphasizes sticking firmly to a rule, belief, or principle.

Example: "His adherence to the company rules was very strict."

Expressions Emphasizing Steadfastness and Faithfulness:

To be true blue: To be completely loyal and faithful.

Example: "He's a true blue friend; you can always count on him."

To stand by someone: To support and defend someone, especially during difficult times.

Example: "She stood by her husband throughout his trial."

To stick by someone: Similar to "stand by," indicating unwavering support.

Example: "Even when he made mistakes, his family stuck by him."

To remain loyal: To continue to be faithful.

Example: He remained loyal to his country even though he lived abroad.

To be loyal to the core: To have extreme loyalty.

Example: He was loyal to the core, and would never betray his friends.

Expressions Related to Allegiance and Duty:

To pledge allegiance: To formally declare loyalty, often to a country or organization.

Example: "Students pledge allegiance to the flag every morning."

To keep faith with someone/something: To remain loyal to a person, belief, or principle.

Example: "He kept faith with his promise to help them."

To do one's duty: To fulfill one's obligations.

Example: The soldiers did their duty, and defended the fort.

Expressions Highlighting Trust and Reliability:

To have someone's back: To support and protect someone.

Example: "Don't worry, I've got your back."

To be someone's rock: To be someone's source of strength and support.

Example: She was his rock during his time of grief.

To be a tower of strength: To be a strong and reliable source of support.

Example: Her mother was a tower of strength for the whole family.

Mifologik va folklor asoslar:

Xalq og'zaki ijodida (ertaklar, dostonlar, afsonalar) sadoqat ko'pincha qahramonlik, fidoyilik va olijanoblik bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, "Alpomish" dostonida Barchinoyning sadoqati muhim o'rin egallaydi.

O'zbek adabiyotida "Layli va Majnun" asarida sevgidagi sadoqatning chuqur falsafiy ma'nosi ochib berilsa, ingliz adabiyotida Shekspirning "Romeo va Juletta" asarida ham shunday sadoqatni ko'rishimiz mumkin.

Madaniy-qadriyat jihatlari:

Shaxsiy munosabatlar: Oilada (ota-onaga, farzandlarga, juftga sadoqat), do'stlikda, sevgida sadoqat. Bu yerda sadoqat ishonch, o'zaro hurmat va qo'llab-quvvatlashning asosiy shartidir.

Ijtimoiy-siyosiy munosabatlar: Vatanga sadoqat (vatanparvarlik), qonunlarga sadoqat (fuqarolik burchi), kasbga sadoqat (fidoyilik).

Diniy-ma'naviy jihatlari: Allohga sadoqat, o'z e'tiqodiga sadoqat, axloqiy prinsiplarga sadoqat. Bu sadoqat insonning ma'naviy kamolotida muhim rol o'ynaydi.

Assotsiativ maydon(bog'langanligi)

Sadoqat ko'pincha kuch, mustahkamlik, barqarorlik, ishonchlilik, qat'iyatlilik, sabr-toqat, fidoyilik kabi tushunchalar bilan assotsiatsiyalanadi.

Hayvonlar obrazida sadoqat ko'pincha it, ot kabi jonzorlar bilan bog'lanadi, chunki ular o'z egalariga nisbatan vafodorligi bilan mashhur.

Konseptning funksional-pragmatik jihatlari:

Sadoqat jamiyatda ijtimoiy munosabatlarni barqarorlashtirish, ishonch muhitini yaratish va shaxslararo bog'liqlikni mustahkamlash funksiyasini bajaradi.

U insonning xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatuvchi, axloqiy me'yorlarni belgilovchi va qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi omil hisoblanadi.

XULOSA

Qisqacha aytganda, "sadoqat" konseptosferasi – bu nafaqat bir so'zning ma'nolari yig'indisi, balki u xalqning butun ruhiy dunyosi, uning qadriyatlari, axloqiy me'yorlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. U til orqali avloddan-avlodga o'tadi va har bir jamiyatning o'ziga xosligini belgilaydi.

"Sadoqat" konsepti turli madaniyatlarda universal insoniy tushuncha sifatida mavjud bo'lsada, uning ma'no qatlamlari, madaniy konnotatsiyalari va qadriyat tizimidagi o'rni har bit tilda va madaniyatda o'ziga xos tarzda shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov A. "Til va tafakkur: lingvomadaniy yondashuvlar." Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2009.
2. To'xtayev Sh. "Lingvokulturologiya: nazariya va amaliyot." Toshkent: Filologiya nashriyoti, 2013.
3. Abdullaev A. "Oybek asarlarida sadoqat konsepti." Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2011

4. Qodirova M. "O'zbek adabiyotida kasbga sadoqat obrazlari." Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2017.
5. Hamrayeva Ch. N. "LEXICOGRAPHIC ANALYSIS OF THE ENGLISH AND UZBEK CONCEPT OF "LOYALTY"" Analysis of Modern Science and Inovation, 1(9), 2025.
6. "Linguistic and Cultural Dimensions of Loyalty: A Comparative Study of English and Uzbek" American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education, 3(9), 2025.
7. The Oxford English Dictionary (OED)
8. Merriam-Webster Dictionary. (Ingliz tilida Loyalty so'zining zamonaviy ma'nolari va ishlatilishini tahlil qilish uchun).
9. Lixachev D.S. "Konseptosfera russkogo yazyka" Izvestiya AN SSSR. Seriya literatury i yazyka, Tom 51, № 1, 1993.
10. O'zbek tilining izohli lug'ati. (6 jildlik). Muharrirlar: A. Madvaliyev, D. Xudayberganova. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2022.
11. Sattorova Nafisa Isomidinovna "CONCEPT AND FEATURE OF LITERARY TRANSLATION "Proceedings of Scientific conference on Multidisciplinarybstudies 2 (10),23-26, 2023